

Euroopan unionin virallisesti käyttämä kattotermi ”romani” on kompromissi eri kulttuuritaustaisten väestöryhmien nimitykseksi, jota nämä ihmiset eivät välttämättä edes itse käytä. Saksassa ja Italiassa romanit pitävät kiinni siitä, että he ovat ”shintejä” erotukseksi idän romaneista. Englannissa ja Ranskassa heitä kutsutaan liikkuvuutensa vuoksi ”matkustavaisiksi” (*traveller*). Itä-Euroopassa monella alueella paikallisyhteisöt käyttävät itsestään nimitystä ”mustalainen” (*Zigeuner, cigány*).

Historiallisesti romaneja vieroksuttiin liikkuvuutensa takia: ajateltiin, etteivät romanit ole lojaaleja kansakunnan ideale, joka syntyi 1800-luvulla paikallisesti pysyvemmän kantaväestön keskuudessa. Tämän tyyppiseen ajattelutapaan palattiin 2010-luvulla: vahvistuvan kansalliskonservatiivisen aatemaailman mukaan romanit ovat kansakunnasta erillinen väestöosa. Tämän erillisen aseman vuoksi heidän hyvinvointiinsa, työllisyyteensä ja koulutukseensa kiinnitetään vähemmän huomiota. Kun vähemmistö elää yhteiskunnan laidalla siihen integroitumatta, yhteisön yhteenkuuluvuutta määrittävät perinteet korostuvat. Oma ongelmansa on itäisen Euroopan romanikulttuurille ominainen hierarkkisuus, uskonnollisuus ja konservatiivisuus, joka on estänyt esimerkiksi naisten tasa-arvokysymysten edistämistä, koulutuksen arvostuksen yleistymistä tai ulkoapäin tulevien tukien oikeudenmukaista jakoa sitä eniten tarvitseville. Romanit ovat edelleen huonosti koulutettuja ja tarvitsevat erityisopetusta päästääkseen valtaväestön kanssa samalle tasolle, mutta tähän ei ole löytynyt poliittista tahtoa eikä julkisia varoja.

Romanien liikkuvuutta pyrittiin rajoittamaan erityisesti valtiososialismin aikana. Romanit asutettiin väkisin tietyille alueille ja heidät pakotettiin valtion määräämiin töihin, jotka olivat usein pienpalkkaisia rakennustöitä tai hanttihommia raskaan teollisuuden alalla. Valtiososialismin hyvinvointipolitiikka, ilmainen koulutus, terveydenhuolto, asumistuki ja eläke estivät romanien vajoamisen äärimmäiseen köyhyyteen. Kommunistisen järjestelmän

romahduksen jälkeen talouden rakennemuutos iski erityisesti romanien perinteisiin aloihin, raskaaseen teollisuuteen ja rakentamiseen. Markkinataloudessa on yhä vähemmän tarvetta kouluttamattomalle työvoimalle, ja uusliberalistisella sosiaalipolitiikalla on vähemmän ymmärrystä heikossa asemassa olevien väestöosien erikoistarpeille. Köyhyys ja passivoiva toivottomuus periytyvät monessa sukupolvessa. Romanien asuttamat alueet ovat muuttuneet getoiksi, jota muu väestö karttaa. Köyhyys ja ulkopuolisuus ovat näkyneet rikostilastoissa, mikä on nostattanut rasistisia vastareaktioita valtaväestön piiristä.

Romanien ääni ei kuulu politiikassa, ja heidän asiaansa edustavat usein ulkopuoliset kansalaisjärjestöt ja tutkijat. Euroopan unionin itälaajenemisneuvottelujen yhteydessä EU ei kiinnittänyt erityishuomiota romanivähemmistöjen asemaan, sillä sen ymmärrettiin olevan osa yleisiä ihmisoikeuskysymyksiä. 2000-luvun toisella puoliskolla havahduttiin ongelmien vakavuuteen, ja Europan komissio loi ensimmäisen kokonaisvaltaisen ohjelman vasta vuonna 2010. Vuosien 2007–2013 välisenä aikana romanien aseman parantamiseen kanavoitiin 27 miljardia euroa, mutta massiiviset tuet eivät ole tehonneet osittain korruption ja osittain poliittisen tahdon puutteen vuoksi. Uudessa vuosien 2014–2020 ohjelmassa myönnettiin 42,3 miljardia euroa köyhyyden ja syrjäytymisen torjuntaan, ja samalla jokaiselta valtiolta vaadittiin uskottavaa politiikkaa romanien integroimiseksi yhteiskuntaan, erityisesti taloudellisen ja sosiaalisen aseman parantamista.

Romaniväestön lukumäärää itäisessä Euroopassa on vaikea arvioida monestakin syystä. Ongelmana on, että jotkin maat määrittelevät etnisyyden kielen ja jotkin etnisen identiteetin mukaan. Vähemmistöaseman myöntäminen voi olla hankalaa esimerkiksi silloin, kun se vaikeuttaa elämää tai kun enemmistöön kuulumalla saa enemmän etuisuuksia. Lisäksi monet kohtaavat rasismia. Usein valtiot ilmoittavat määrän poliittisista syistä pienemmäksi kuin se todellisuudessa on. Tässä taulukossa on arvioitu romanien suhteellista osuutta eri maissa. Tiedot perustuvat vuoden